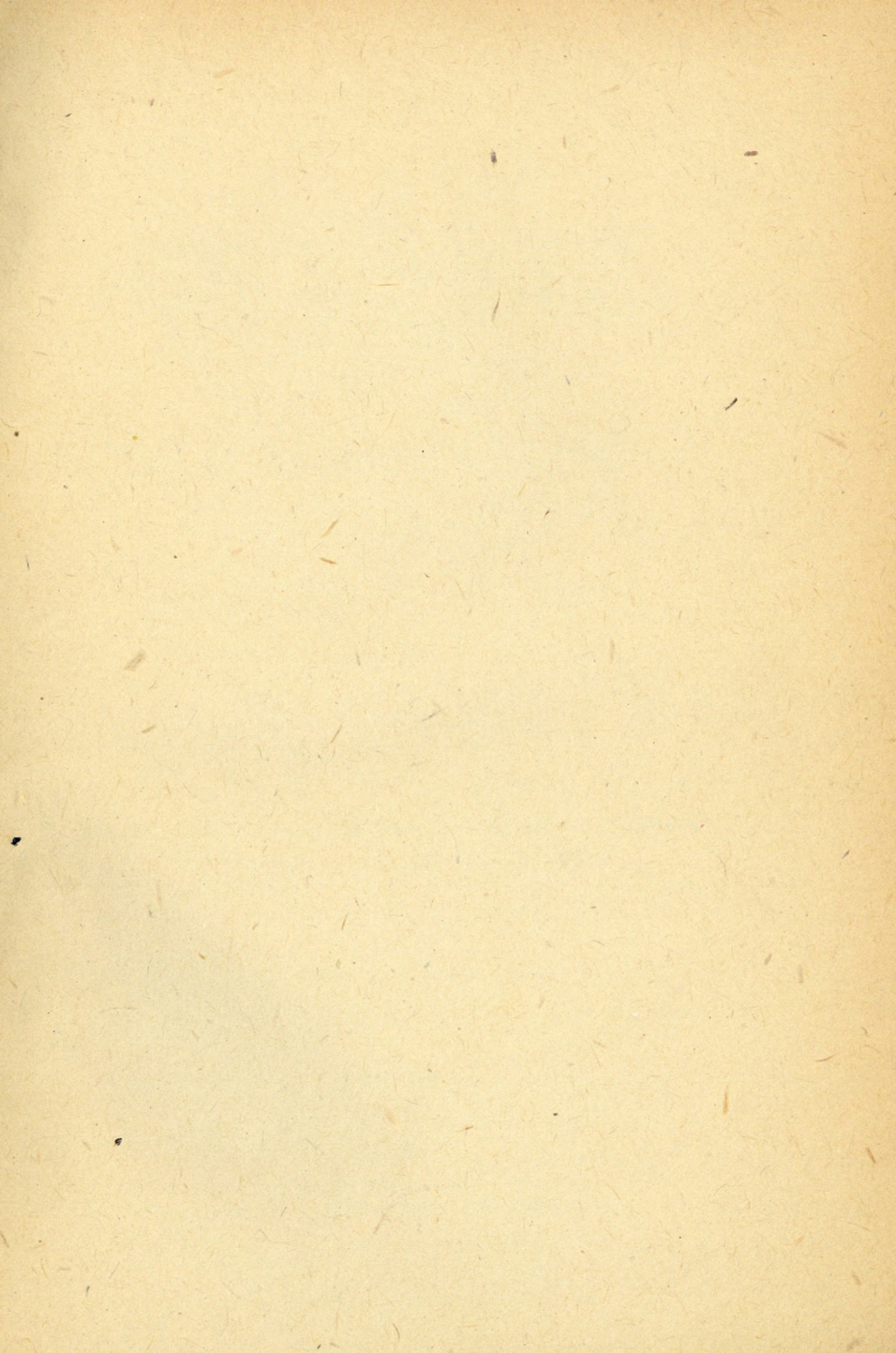

Народна библиотека

СР Србије

II 5017

I 50.17

Metallanajant...

СРБИН И ХРВАТИЦА

ИЛИ

ЉУБАВ И НАРОДНОСТ

РОМАН

Из народносни размирица Срба и Хрвата у Загребу.

• НАПИСАО

Душан Рогић

I. „Нема Срба!“ — II. Двобој. — III. Бес и лудило. —
IV. Кајање. — V. Њена исповест.

У БЕОГРАДУ
ИЗДАЊЕ БРАЋЕ САВИЋА
1892.

Цена 1 дин. или 50 новч.

9789
31. XII. 1941

1875
1876

1877
1878

II 5017

СРБИН И ХРВАТИЦА

ИЛИ

ЉУБАВ И НАРОДНОСТ

РОМАН

Из народносних размирица Срба и Хрвата у Загребу.

НАПИСАО

Душан Рогоић

ПОКЛОН
ОД ГРГУРА ВУЧИЋА
директора гимназије

I. „Нема Срба!“ — II. Двобој. — III. Бес и лудило. —
IV. Кајање. — V. Њена исповест.

У БЕОГРАДУ

ИЗДАЊЕ БРАЋЕ САВИЋА

1892.

9189/41
31. XII. 1941

71 507

У БЕОГРАДУ

НАРОДНА ШТАМПАРИЈА ЉУБЕ БОЈОВИТА

1892

I.

„НЕМА СРБА!“

И
"HEMA CPBAI"

Госпођица Злата Ивковићева, кћи
уваженог загребачког грађанина, села за
гласовир, те свира и пева познату песму
хрватског песника Петра Прерадовића:

„Ко је срце у те дир'о,
Те си тако сад немирно?
Као тица у затвори —
За светом те жеља мори.

Ниј' у свету небо твоје —
Мируј, мируј срце моје!

Не ударај тако јако,
Разбит' можеш груди лако;
Преслабе су измучене,
А да пукну без копрене,

Биле б' љуте ране твоје —
Мируј, мируј срце моје!...“

Ту прекиде свирку и, обузета неким
заносом, устаде и ходајући по соби, гово-
реше сама себи: „Данас ми ништа не иде

од руке. Нешто сам узрујана — узбуђена. Не могу да седим на једном месту. Ал' да!.. томе је свему љубав крива — слатка љубав!... Срце ми тежи некуда, а незна ни само куда. Баш као што песник вели: За светом га жеља мори!.. Дивно је казао — врло дивно! Он је добро познавао срце људско. Али зашто да сам таква?! Зашто да сам нестрпљива?!.. Мируј, мируј, срце моје! Та ти си пуно среће, пуно радости! Љубавно небо тако ти је ведро, тако красно...! Сунце љубави с њега ти дивно сија... Пуно си среће, јер — он ме љуби! Он ме љуби и — “

У то закуца неко на врата, и она се трже и рече: „Слободно!“

У собу ступи њена другарица, госпођица Минка Банковићева.

— Баш си добро дошла! — кликну Злата радосно.

— Ја сам ти се данас пожурила; не могу да седим код куће — одговори госпођица Минка, рукујући се са својом другарицом.

НОВА ИЗДАЊА БРАЋЕ САВИЋА, БЕОГРАД

ИЗАШЛА ЈЕ 9. и 10. и 11. СВЕСКА

НЕВИНЕ ЖРТВЕ

ИЛИ

ОНА НИЈЕ КРИВА

РОМАН ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА

написао Душан Рогоћ

О овоме роману изрекао је један одличан, старији српски књижевник врло повољан суд, из којег наводимо ове речи :

„Роман : „Невине жртве, или она није крива“ проткан је скроз и скроз чистом појезијом и дирљивим призорима, који се нижу један за другим, те читаоце толико привлаче, да му је тешко прекинути читање. Бујан, млађани живот бије ту бој са окорелим материјализмом, те у тој борби уздиже се до савршеног узора, до идеала. Поједини призори узбуђују и потресају

— Добро си učinila, јер мени је тако дуго време, да не знам шта да почнем и чиме да се забавим.

— Верујем ти. Срце ти је немирно — једва чека да дође час, кад ће се састати са оним, који ти је најмилији на свету.

— Ти добро погађаш, драга пријатељице. Од оног часа, кад сам се с Миланом упознала, увек сам нестрпљива; срце ми је немирно, и најсрећније је онда, кад је он близу мене, — онда је задовољно, онда је весело.

— Кроз неколико часака уживаће ту срећу. Ићи ћемо у шетњу у Тушканац, па ћеш се састати с њиме; он ће тамо бити — је ли?

— Да! Тамо се често састајемо. И данас ће ме тамо чекати, и то баш на оном месту, где смо се недавно упознали — говораше Злата са особитом живошћу и усхићењем.

— Једва чекам, да се и ја упознам с њиме, и да тебе видим, како си срећна, кад с њиме говориш — изјави Минка.

— Данас ћу те упознати с њиме. Видећеш, како је добра срца и мио у разговору.

— Јако се радујем томе.

— А знаш ли, како сам се ја с њиме упознала? — рече Злата.

— Како?

— Кад си ти са својом матером отпутовала у Италију, он је на скоро за тим дошао у Загреб. Ја сам га чешће виђала на шеталишту. Приметила сам више пута, како ме је ватрено погледао, кад би пролазио поред мене. Први његов поглед упио се у моје срце, и од тога часа желела сам увек њега само да видим. И кад сам га видела, била сам срећна, јер сам из његових очију читала одговор жељи срца мога. Наша су се срца већ тада разумела, а не прозборисмо јоште ни речи једно с другим.

— Ти си ми и писала о томе — примети Минка.

— Да! писала сам ти, јер ми је тешко било, што ти ниси била у Загребу, да ме тешиш у неизвесности моје љубави, да

окрепљаваш наду моју, да ће се испунити највећа жеља срца мога.

— Ја бих ти заиста била права и искрена пријатељица у томе.

— Како бих срећна била, да сам ти тада могла руку стиснути, па ти поверити тајну срца свога — говораше Злата, ухвативши Минку за руку. — Срећна бих била, да сам се могла с тобом разговарати овако као сад, јер би онда одлакшало срцу моме. А овако — морадох све осећаје стегнути у своје груди, неимајући их коме поверити. Срећна сам била, кад сам теби само писати могла.

— Како ми је жао, кад чујем да тако говориш — изјављиваше Минка своје сачућешће, стискавајући Златину руку.

— То је сад прошло. Сад смо опет заједно. Но да ти причам даље, како сам се с Миланом упознала.

— Причај! То ме јако занима.

— Приметила сам, да је он тражио прилику, да се са мном упозна, а и ја сам то желела.

— Па то је овда могло са свим лако бити! Ти си желела да се с њиме упознаш, а он је опет желео, да се с тобом упозна, па онда је готово.

— Није то баш тако лако, као што се чини. У тој жељи прође много дана, док се најпосле не догоди красан случај, који испуни нашу жељу.

— Какав то беше случај, који је створио толику срећу? — питаше Минка.

— Диван случај! Ја се и сад радујем, што се тако догодило, — одговори Злата.

— А шта је било?

— Шетајући са својом малом сестром по Тушканцу, сретнем Милана, и у онај час, кад је он мимо мене пролазио, падне моја лепенка на земљу, које ја ни сама не знам како се догодило. Он ју је из учтивости подигао и рекао ми: Госпођице изволите вашу лепенку, ви сте је овај час изгубили.

— Заиста красан случај — примети Минка.

— Ја му се захвалим на доброти, а он ми рече, да му је врло мило, што ми

је ту услугу учинити могао. И тако почесмо разговор, идући заједно. Он ми се показа врло мио. Осетила сам да ме љуби исто тако, као и ја њега.

— Ти си срећна, драга пријатељице, и ја се радујем твојој срећи.

— Срећна сам и од срца се радујем, што имам тебе, верну пријатељицу, са којом се могу разговарати о срећи својој.

— А и он је за цело исто тако срећан, као и ти, јер га ти љубиш.

— Може бити... А знаш шта ми је рекао тога дана при раставку?

— Шта?

— Рекао ми је, да ће се и сутра дан на истом месту и у исто доба шетати, запитавши ме на то: дали ћу и ја можда сутра дан доћи у шетњу у Тушканац. Ја сам му одговорила, да хоћу. А и шта бих друго одговорити могла, кад сам добро разумела то његово питање.

— То је одговарало жељи срца твога, је ли, драга Злато? И ти си сутра дан опет срећна била.

— Тако је. То беше срећан дан у моме животу. Дуго смо се тада разговарали. И он ми је најпоследње изјавио своју љубав, и говорио ми је доста о љубави и њеном значају. И утврди смо љубав, која ће трајати, докле и нас самих траје. . . .“

На то се зачу у ходнику узрујан мушки глас, који рече: „То ме је ужасно ражљутило!“

Злата прену и ућута. Беше то глас њенога брата, који ступи у собу заједно са својим пријатељем Иваном Загорцем.

Поздравеше се и руковаше, те седоше сви.

— А шта те је оно „ужасно ражљутило“, Зорко? Што си тако узрујан? Ти се и сад још љутиш, — говораше Злата своме брату Зорку Ивековићу, правнику четврте године на загребачком универзитету.

— Ко се не би љутио! — одговори Зорко.

— А шта је било? Шта се то догодило?

— Помисли само : Србин ! а родио се у Хрватској !

— Опет си се препирао са тим злокобним Србима — рече Злата, нагласивши нарочито последњу реч.

— Како се не бих препирао, кад му човек не може доказати. Он је себи увртио у главу, да је Србин — и он ће ти остати Србин, па макар му како доказивао, да то не може бити.

— То су баш чудновати људи ; ја их никако не трпим — примети Злата.

— А ко би их могао трпети — прихвати Минка.

— Ко би их трпео, кад нам вређају наше хрватско право — умеша се Иван.

— Ја их страшно мрзим, ужасно мрзим, — рече Зорко.

— Рођени су у Хрватској, а не ће да буду Хрвати, већ Срби ; па на то човек да се не љути ! — надовеза Иван.

— Заиста је то чудновато — рече Минка. — Ја и Злата више пута смо се о томе разговарале, и не могосмо се на-

чудити, како то може бити, да Срба има у Хрватској — рече Минка.

— То је заиста чудновато! — примети Злата.

— Како би то могло бити, то ја никако не разумем — збораше Зорко. — Мој ум то не може да докучи. Србин! а родио се у Хрватској! Та то је смешно! Па онда да их човек не мрзи. Сваки ваљан Хрват мора их мрзити!

— Тако је! — одобрише сви.

— Живео Зорко! — узвикну Иван — Тако треба увек да бранимо наше хрватско народно право!

— Али ономе ћу ја показати! — прихвати Зорко. — Шта мислиш, како је безобразан! Ја њему доказујем, да је он Хрват, јер је рођен у Хрватској, а он ми рече: „Зар за то, што сам рођен у Хрватској, да морам бити Хрват?! То не стоји, јер место, где се ко родио, не одлучује о карактеру, ни о имену, па на о народности. Кад би тако било, онда, да сте се ви у питали родили, зар бих ја вама смео рећи да сте коњ!“ . . . Шта мислиш

— како је безобразан! Али ја ћу њему већ показати! Имаће мој револвер посла! Показаћу ја њему, како ће он са мношћом говорити, кад ја браним хрватско народно право! Нека добро запамти, кад је споменуо шталу и коња! . . . На двобој ћемо, да! . . . јуначки да се огледамо! Избићу ја њему Српство из главе!

— Немој се љутити, Зорко. — рече Злата. — Што се љутиш због тога?!

— Хоћу да му покажем, с киме има посла. На двобој сам га позвао!

— На двобој! Заиста? — Кликнуше Злата и Минка у један глас.

— Дакако! на двобој!

— Ти се шалиш само; ниси ти таког срца — рече Злата своме брату.

— Ја се никад не шалим.

— Ту нема шале — примети Иван.

— Манимо се сад таквог разговора; почнимо друго што, — рече Злата.

— Дабоме! Почнимо друго што — прихвати Минка. — Злато, свирај нам у гласовир.

— Ако је свима по вољи?

— Молим, госпођице, ја уживам у свирци — рече Иван.

— Свирај нам хрватску корачницу: „Ој бановци, ој Хрвати, хајдемо!“ — предложи Зорко.

Злата седе за гласовир и засвира ту песму. Зорко и Иван пратише је, певајући и афектујући рукама.

Кад је свршила песму, кликну Иван: „Живела!“ А Зорко рече: „Иване, дај сад ону нашу.“

Иван се стави у важну позитуру, спремајући се, за тим поче, те Зорко прихвати, и обојица певаху, млатајући рукама, као да прете:

„Живица Хрватска и њезина права,
Чувала се изрода, славосрпских глава!
Удри, удри, *ин дер штат*,
Славосрбом *штрик* о врат!...“

— То је „мото“ нашег програма! — кликну Зорко, кад свршише песму.

— То је „succus“ наше идеје! — дода Иван.

— Живели! — кликнуше Злата и Мин-

ка, које су међу тим устале биле, те међу собом нешто поверљиво говорише.

— Живели Хрвати! — узвикну Иван.

— Живела велика Хрватска! — надовеза Зорко.

— Господине Иване, — рече Злата. — Ви ћете нам опростити, што вас морамо ја и Минка оставити, јер морамо ићи нашој пријатељици, којој смо посету обећале.

— Молим, изволите само; обећање се мора држати — одговори Иван.

Минка и Злата спреме се, те се опросте са Зорком и Иваном, па оду.

Зорко, оставши сам са Иваном, рече: „Једва чекам, да се приближи час, кад ћу се јуначки огледати са тим Србином — тим Србином у Хватској. . . . Да му покажем, шта је Хрват!“

— Још два сата и десет минута, па је време двобоју — рече Иван, извадивши сат из џепа и гледећи у њега.

— Сад ми се ваља спремити на то свето дело — говораше Зорко, па оде у

другу собу и донесе револвер. — У славу Хрвата и велике Хрватске овај ће се револвер данас хорити по Тушканцу. А жртвом његовом биће онај син Хрватске, који не поштује идеју великог Хрватства. Нека позна... нека види, шта је Хрват кадар учинити! Та хрватско све ће бити од алпских кршних гора до обале прног мора!

— Живео, Зорко!

— Живела велика Хрватска!

— Живела!

У то се зачу с поља, где неко пева:

„Најпре треба скочит’,

Онда рећи: хоп!

Тако ми је каза’о

Неки стари поп!

Хоп, хоп — топ!

Хоп, хоп — поп!

— То је луди Јоја, — рече Зорко.

— Стари Илирац! — прихвати Иван.

— Јоја, Јоја! Ходи овамо! — викаше Зорко.

Јоја се појави на вратима и уђе у собу скакућући и певајући:

.Кад се људи туку,
 Њима треба топ!
 Тако ми је каз'о
 Неки стари поп!
 Хоп, хоп — топ!
 Хоп, хоп, — поп!
 Хоп — поп!
 Топ!

Пресече Јоја, лупивши бесно ногом, и стаде као укопан пред Зорка и Ивана, гледећи их укоченим погледом.

— Шта је, Јоја?

— Како је, Јоја?

Јоја поче опет скакутати и певати:

„Најпре треба скочит',
 Онда рећи: хоп!
 Тако ми је каз'о
 Неки стари поп!
 Хоп, хоп — поп!
 Хоп, хоп — поп!

Тако певајући скакуташе он према вратима и оде.

— Тај вишта друго не зна, већ увек само: хоп — поп!... хоп — топ! — рече Зорко, кад је Јоја отишао.

— А шта ћеш, кад је луд! — прихвати Иван.

— Пре неколико година није ништа друго говорио, него увек само о Илирству.

— Добро га познајем. То је чувени Илирац.

— Он беше први међу онима, што су стварали Илирство.

— Да! Он је био покретач Илирства.. хаха! Да красна покретача!

Зорко прегледаше револвер; отвори га, па опет затвори; за тим га метне у џеп.

— Тако! Сад је у реду! Сад би могли ићи пре свега на коју чашу пива.

— У славу велике Хрватске! — узвикну Иван.

— Живела велика Хрватска! — кликну Зорко.

У то се показа на вратима Станимир, слеп старац, отац Зорков, улазећи у собу са малом Јелком, која га вођаше.

— Шта радите децо? — рече он, идући несигурним корацима уз своју кћер Јелку, која га за руку вођаше према једној наслоњачи.

— Баш се спремамо да одемо — одговори Зорко.

— А куда, сине? — питаше Станимир, дошавши до наслоњаче и пипајући је рукама, да седне.

— За послом — рече Зорко.

— А какав је то посао? — запиташе Станимир, наместивши се у наслоњачи.

— Имамо врло важан посао — јави се Иван.

— А! ти си, Иване! Не видим, па и не знадох да си ту. А какав то важан посао имате? . . . Је ли то истина што сам чуо?

— Шта сте чули? — запиташе Зорко.

— Ако је истина, онда није лепо од тебе. Чуо сам, да си некога на двобој позвао и да хоћеш да се бијеш.

— Ко вам је то казао? Ја сам се само пред Златом и Минком шалио.

— Ако је шала, није добра шала. Синко, пази шта радиш. Не ваља бити нагао.

— Не бојте се; ја увек пазим шта радим.

— И треба да пазиш, синко! Човек више пута у наглости учини штогод, па се после каје, али доцкан! А ви влади људи

данас врло мало размишљаате о ономе, што радите или што хоћете да урадите.

— Ја све радим онако, како треба и како мора да буде. А у одбрану свога имена и своје части спреман сам све учинити, што се од мене очекује.

— Добро збориш, сине! Само имај увек на уму и то, да исто тако, као што си спреман да своје име и своју част браниш, треба и туђе име и туђу част да поштујеш. То је прави човек, који тако ради, и тај неће никад погрешити.

— Хвала вам на савету! Ми сад одлазимо. Збогом! Хајдмо, Иване!

— Збогом! — рече и Иван старцу.

— Збогом, децо! Само пазите шта радите.

— Не брините се; ми смо људи! — рече Зорко и оде са Иваном.

Станимир остаде сам са Јелком, која сеђаше близу њега на столици.

— Чини ми се, да мој син није искрен према мени — збораше Станимир, мислећи на глас. — Нешто је збиља наумио, па таји од мене. Ако ме vara, и себе vara.

Злата ми рече, да је казао, да ће на дво-
бој да иде. Он вели, да је то само шала
била. О, овај данашњи млади нараштај са
свим се изопачује. . . . А моја деца — моја
деца! Ја сам слеп, па не могу да их упу-
ћујем на прави пут, као што треба и као
што желим. О, Боже! за што си ми вид
одузео, да овако бедно живим на свету,
невидећи сунца ни лица деце своје. . .

У то се појави Јоја и уђе у собу ска-
кућући и певајући :

„Кад се сламке свежу,

Буде снажан сноп!

Тако ми је каз’о

Неки стари поп!

Хоп, хоп — сноп!

Хоп, хоп — поп!

И стаде пред Станимира, гледећи га
мирно.

— Ти си то Јоја! — поче Станимир.
Драги Јоја! Пружи ми руку, да је се до-
такнем.

Јоја пружи руку и рукова се са Ста-
нимиром, па стаде мирно крај њега гле-
дећи сулудасто.

— Драги Јоја, добри мој друже! Где су она лепа времена, кад смо нас двојица срећни били! Боље смо ми радили, но што данашњи нараштај ради. Ми — Илирци, проповедали смо слогу и братство међу народним суплеменицима нашим. А данас!.. Данас место слоге и братства влада мржња и раздор. —

Јоја отступи од Станимира и почне скакутати и певати:

„Кад се сламке свежу,
 Буде снажан сноп!
 Тако ми је каз'о
 Неки стари поп!
 Хоп, хоп, — сноп!
 Хоп, хоп — поп!“

Тако певајући скукуташе он по соби, па на један пут дохвати врата и оде.

— О, бедни Јоја! узадхну Станимир и диже се са столице. Јелка му прискочи, ухвати га за руку и изведе из собе.

II.

Д В О Б О Ј

3 Загребачко шеталиште Тушканац ле-
жи одмах крај вароши на брежуљцима, који
су обрасли шумским дрветима. На десној
страни Тушканца, кад се од вароши иде,
доста подалеко налази се једна висоравањ
са неколико клупа, коју посетиоци ређе
похађају, ма да је хладовита и за шетњу
удешена.

У једном крају те висорави стајаше
усамљен млад човек, који замишљено хо-
даше поред једне клупе тамо и амо, те
час по час застајкиваше, као да би хтео
своје мисли боље да прибере. Најпосле за-
стаде са свим и гледаше околину, гору и
винограде, који се на далеко простираху.

Обузет заносом мишљаше он :

„Како дивно мирише овај предео, као
да рајски лахори у њему лећу! Како су
красни, како питоми брежуљци ови! како

ли дивни виногради, које је вешта рука вреднога ратара тако лепо удесила, да ти око у њима највеће чари налази! Дарежљива рука божија лепо је украсила земљу ову... Па откуд паде на такву земљу клица раздора, клица неслоге! У место лене слоге и љубави овде расти мржња у срцу људском!... О, красна земљо, народе братски! Дођох овамо из далеког краја, да вас упознам — да упознам земљу, красоту ову, и народ овај, врлине његове; да упознам једнокрвну браћу своју, потомке Звонимира, негдашње славе Хрватске, коју иста готово судба прати, као и српски народ мој. Дивне слике братске слоге, братске љубави и заједничког потпомагања трептаху пред мојим очима као најлепши узорни мојих жеља. И дођох овамо, да нађем браћу и да будем браћи брат. Дођох у зао час! Јер падоше узорни моји, срушише се дивне слике и рушевине њихове притискоше моје груди. Место радости сузе ми на очи нагле! место љубави братске — паклено зрно ово“ (извади револвер из џепа) „спрема се,

да прохуји кроз груди и срце братско!
 О боже! за што си слабост у срце људско усадио! Зар није лепши, зар није савршенији створ разборит, поносит, узвишен?!.. Зар није?... ах! А зар човек мора бити слаб?!.. Зар не може бити разборит?! Зар не може бити узвишен над слабостима и страстима?! О, може!.. И такав хоћу да будем ја....“

Из тога заноса тргоше га весели женски гласови, који се зачуше са десне стране.

— Ох, боже! чији то чујем глас! — уздахну он, метнувши револвер у џеп — То је Злата, узор мој у земљи овој!

Злата и Минка појавише се, те он иђаше пред њих, поздрави их и рукова се са Златом, рекавши: „ Мило ми је, што вас видим.“

— Особито ми је мило — рече Злата, па се окрену према Минци и представи их — Моја пријатељица Минка Банковићева... господин Милан Данчић.

— Мило ми је, што имаам част — рече Милан, рукујући се са Минком.

— Мени је особито драго — одазва се Минка.

— Минка је моја највернија пријатељица — рече Злата.

— Највернија! — прихвати Милан — То много значи. Срећни су они, који имају верних пријатеља.

— Још од детињства бесмо увек такве; живљасмо као сестре — збораше Злата.

— Да! као сестре — потврди Минка.

— То се заиста похвалити мора — примети Милан.

— Делиле смо увек искрено и слатке и тешке часе — рече Злата.

— То је лепо. Верност и искреност то су најлепше врлине, које пријатеља красе.

— Верност и искреност, да, тако је! — прихвати Минка. — А то значи, да никакву тајну не сме пријатељица тајити од своје пријатељице.

— Тајну! — А каквих тајана имате? — упита Милан.

— Врло лепих! А најлепша је међу свима она најновија, коју ми је Злата поверила и коју ћу ја као највећу светињу штовати.

— Минка ће бити онђео наше среће и наше љубави; њој сам поверила ту тајну свога срца — рече Злата.

— Тако дакле?! Ви ћете нам бити анђео хранитељ — рече Милан Минци.

— Ја ћу уживати у срећи своје пријатељице. А као први знак моје радости и мога уживања у тој срећи биће мирисави венац, што ћу га сплести од дивног оног цвећа, што се тамо онако лепо шарени. Ја волим цвеће. . . . идем да га наберем — говораше Минка и отскакута у цвеће, које се виђаше у близини на малој пољани.

— Како је добра! — примети Злата.

— Прави анђео! рече Милан.

У то се појави Јаја, долазећи са стране и певајући :

Кад се сламке свежу,

Буде снажан сноп!

Тако ми је каз'о

Неки стари поп!
 Хоп, хоп — сноп!
 Хоп, хоп — поп!

Тако певајућу и скакућући оде даље,
 прошавши мимо њих.

— Сиромах Јаја! — рече Милан.

— Увек се растужим, кад видим тога
 човека. Он ништа не говори, већ само
 тако пева и скаче — збораше Злата.

— Ето шта је човек на свету — при-
 мети Милан — Па још да није љубави ...
 драга Злато... ја сам срећан! Како се ра-
 дујем, што сам се с вама састао! Срце
 ми је задовољно; свет ми је милији, кад
 сте ви близу мене.

— Ја сам срећна уз вас.

— Ви ме љубите, Злато.

— Љубим вас одавно; тајно сам вас
 љубила онда још, кад о овој срећи ни ми-
 слити смела нисам.

— Мила Злато! Исто тако и код мене
 беше. Ја сам вас љубио од оног часа, кад
 сам вас први пут видео.

— Ви ме љубите, и увек ћете ме љу-
 бити

— Љубићу вас као живот свој.

— И увек ћете ми веран бити ?!

— И увек ћу ти веран бити, мила Злато!... тако ми части! тако ми поноса! тако ми српског имена мога!

Злата прену и ступи мало даље од њега:

— Ви сте Србин дакле! Ох Милане!.. ви сте Србин!... ох, Боже!

У том тренутку зачу се у близини оштар глас, који изрече: „Овде нам је рочиште!“ И одмах за тим појавише се Зорко и Иван.

— Ево Србина, ту је!.. чека већ! Сад ћемо јуначки да се огледамо — рече Зорко, спазивши најпре само Милана, а за тим, видевши и Злату, рече изненађен:

— А откуд ти овде! Који те удес амо доведе!

— Шећемо се — поче Злата збуњено.

У то дотрча Минка са цвећем у руци и рече:

— Шећемо се туда; уживамо у дивној природи; а господин Милан нам је то уживање повећао својим лепим причањем.

Зорко их погледа обе љутито:

— С њиме се шећете... с њиме зар?

— Он с вама зар! Он... вуку међу овцама! дода Иван.

— Господо, ви ме вређате — рече Милан.

— Господине! ви сте мене страшно увредили, и ја сам вас за то на двобој позвао. — Узвикну Зорко.

— Ја сам готов за бој!

— Ви сте увредили наше хрватско народно право.

— То не разумем, јер то никад учинио нисам.

— Ви се називате Србином, ви, који сте у Хрватској рођени. Није ли то вређање народнога права хрватског, које ја као правник и ваљан Хрват бранити морам.

— То су празне речи. Ја као правник не познајем таког права, које би се вређало тиме, што се ја Србином називам. А на против баш ви вређате моје име, моју народност.

— Ви сте дрзак човек. Ви све поричете; никоме не дате за право! Ви сте Хрват, јер сте рођени у Хрватској, а од-

ричете се свога имена — називате се Србином, дакле презирете име хрватско.

— Не презирем име хрватско. Народ хрватски ми је исто тако, као и српски, јер то су два братска народа, који треба у слози и љубави да живе, ако теже своме напретку и срећи својој.

— Кад Срба нестане, онда ће Хрватска срећна бити. А дотле ћу ја као Хрват, свакоме ономе, који вређа и који газии право хрватско, овако судити — говораше Зорко и извади револвер из џепа.

Милан извади такође револвер и рече:

— А ја ћу се од свакога обесног нападача овако бранити!

Злата је међу тим престављена клоула на клуву, која се близу ње налазила, и дркћући гледаше, шта се збива. Минка сеђаше уз њу и у страху држаше Злату за руку.

Иван се повукао у страну и посматраше Зорка и Милана, погледајући час по час густе облаке, који су се међу тим изнад планине подигли били, те се чула и грмљавина и видело севање муња.

— На десет корака даљине — викну Зорко.

— На десет корака—одазва се Милан. Обојица држаху револвере у рукама.

— Стојте на свом месту — рече Зорко и стаде бројати кораке од места, где је Милан стајао. — Један, два, три, четири пет, шест, седам, осам, девет, десет — и окрене се према Милану. — Спремајте се!

— Ја сам спреман!

— Боже! шта сам дочекала — збораше Злата кроз страх и плач. — Ох, Зорко брате! Ох, Милане!

— Сведоци двобоја од моје стране нека буде мој пријатељ Иван и ова два женска створења — рече Зорко.

— Мој сведок нека буде високо небо, што се тамо тако наоблачило и намрштило. О Боже! и небо се срти... љути се на нас, који смо ево дигли руке, да страшни злочин учинимо — убице да постанемо!

— Хаха! ето кукавице! — потсмехну се Зорко.

— Убице да постанемо — продужи Милан, неслушајући Зорка. — А за што?..

Ни за што друго, но из пуне мржње, која братску крвцу хоће да пролије. То је грозно! . . . то је неопростиво! . . . Не, не! то ја не ћу учинити. Моја ми савест то не допушта.

— Хаха! Тако говоре кукавице, које се смрти плаше.

Злата на то улети међу њих и падне на колена пред свога брата, преклињући га:

— Зорко, брате! Преклињем те мајчиним грудима, које су нас једнаком љубави одојиле, — не чини страшног злочина! Не узнемируј тихи покој мајке наше, која у гробу почива! Не проливај племениту крв највећег народног сродника нашег.

— Даље! Даље од мене, кукавни женски створе — одгурну је Зорко испред себе, и она се повуче натраг, дркћући и уздишући:

— О, мајко, где си да ме видиш сада!

Милан спусти доле руку, у којој држаше револвер, и окренут према облацима и грмљавини, која се чула, збораше:

— Силна мржња у грудима страсним зверско срце у човеку ствара, страшним

отров у њега улива, уништава клицу човечанства, те је кадар светињу оскрнит', која носи за њега спасење!... Ал' зар човек тако слаб да буде, да се пода бесу и страстима, да му памет сасвим преокрену! — Не!.. не!.. Ја се не дам! Тако ниско никад пасти не ћу. Моја снага јача бити мора. —

У то дигне револвер изнад своје главе:

— Ово зрно створа пакленогa, што је брату моме намењено, да му срце прожеже у грудма, моја рука плавом небу шаље, нека знају небески сводови, да се човек диг'о над страстима.....

Испали револвер према небу и баци га на страну. Пуцањ се помеша са грмљавином, која у том тренутку затутњи.

— А ти брате, челични Хрвате, ево удри у српске ми груди! Ја ћу умрет', а ти срећан буди! Али ове запамти ми речи: Док се браћа крве међу собом, дотле душман обојциу гњечи!.. Ево груди! ево груди српских — удри у њих, ако су ти мрске, нек се прича по земљи Хрвата, да је братац свог убио брата!...

— Такве речи за ме ништ не вреде. Ниси Хрват, пуцам на Србина... рече Зорко и испали револвер на Милана.

Милан се ухвати левом руком за десницу и клоне на земљу, уздахнувши: Боже, опрости му!“

— Ох Зорко — проклет! — узвикну Злата, и јецајући клекне пред Милана. — Ах, Милане...

Милан дижући се грчевито, прими левом руком Златину руку:

— Хвала вам, госпођице Злато...

У то се зачуше са стране узрујани мушки гласови, који се приближаваху.

Зорко отрге Злату од Милана и ухвативши је под руку замакне с њоме у страну и побегне, а за њима и Иван и Минка.

Неколицина угледне госпoде појавише се и дођоше на место двобоја, где затекоше Милана, коме беше десна страна крвава од ране у десној мишици. Пошљу одмах по фијакер и спроведу Милана у болницу.

III.

БЕС И ЛУДИЛО

III

БЕГ И ПУТНО

Злата беше сама у свој соби, узру-
јана и немирна. Час седне на столицу
час пак устане и хода, говорећи са неким,
грозничавим заносом :

— Отргоше ме од њега. Одведоше га
у болницу, а мени не дадоше тамо. Не
дадоше да идем с њиме, да му ране ви-
дам, мојом руком мелем да превијам, О,
Милане, ти си усамљен тамо! Туђа рука
мелем ти превија; туђа рука твоје ране
вида... Ох, боже!... И умрећеш можда...
од љуте ране, коју ти задде рука мога
брата... Брата мога!... О, судбо зло-
кобна, што ме гониш!... што ме убијаш!...
Зар сам ја то заслужила! Брат — убица!
Брат — душманин мој!... О, Милане,
ти можда сад и мене проклињеш, остав-
љен од свију, па и од мене. Не! не! Не
проклињи ме! Ја те нисам оставила и ни-

кад те оставити не ћу.... Ја сам твоја!... твоја док живим на овом свету!...

На то клекне на сред собе, склопи руке и окренута према икони, која на зиду беше, говораше даље :

— Боже, смилиј се ! Ти си силан, свемоћан. Поврати срећу моју, одржи живот Милану, звезди среће моје! . . . звезди која ће ми увек сијати, па и онда кад заиђе испред ока мога. . . . кад се спусти западу своме. . . . Свемоћни боже ! Ја ти се молим. Остави звезду моју, нек сија на небу моме- Не дај да заиђе. . . . Светлост њена то је живот мој ; зраци њени то је срећа моја . . . Па те зраке да не видим више ! Ох, боже ! Ја их мора видети — морам у њих гледати ! Морам видети ма последњи отејај њихов ! Морам, идем у болницу...

Устане нагло, дође до врата, хтеде да их отвори, али она беху закључана.

— Ох, боже !.. О, Зорко — небрате ! убице !.. шта чиниш са мном !... затворио ме затворио . . .

Плакаше она и кидаше се од раздражености.

На то се врата откључаше и Зорко уђе у собу :

— Злато, шта је теби?! Што ме толико мучиш?! За киме плачеш — за Србином!

Злата се окрену срдито од њега :

— Боже, шта сам ти скривила!.. О судбо... о, Милане...

— Злато, умири се. Више да нисам то име чуо из твојих уста! заборави на њега, јер он је душманин наш, душманин велике наше идеје — велике Хрватске. А свога душманина не смеш љубити — мрзити мораш!

— Милана немрзим! Да га не љубим!.. Да га мрзим! О, ја ћу га увек љубити, и то ми нико забраниги не ће!

Зорко седне код стола и наслони главу на руку :

— Ти њега не смеш љубити. То би била срамота и за мене и за тебе. Помисли само, шта би ми на то рекли моји другови, поборници идеје велике Хрватске.

— О људи!... нисте људи — зверови! Учините све, што год можете! Одузмите

ми слободу затворите ме! Одузмите ми све што имам — све! Али осећаје — њих ми не можете одузети Они леже дубоко у срцу моме. С њима би ишчупали и срце моје.

— Шта сам дочекао! — уздисаше Зорко. — Сестра моја да погази име хрватско, да воли Србина, непријатеља Хрватске!

— О, Милане! Овде не познају племенито срце твоје. Не ће да га познају! Називају те непријатељем својим, тебе највећег пријатеља народа нашег! . . . Зорко! Зар ниси чуо оне лепе речи Миланове, оне племените мисли његове о слози Хрвата и Срба?! зар ниси чуо! Зар их не поштујеш! О, како те је он надвисио! Како се уздигао над тобом! Зар то не увиђаш?

— Доста! Ни речи више о томе! — љутио се Зорко. — Више да ми не споменеш име његово! —

— Да не говорим о њему?! —

— Заборави на њега.

— Да заборавим на њега?! —

— Да! Заборави на њега.

— То не могу.

— Немој мислити на њега.

— Да не мислим на њега!? Ко је још над мислима господарити могао! Ко је још мисли своје ограничити могао! Ко?! Ко може заповедити уму, да не ради! Ко може заповедити срцу, да не куца, и грудима, да не дишу!

— Па кога волиш, Злато! . . . Србина!

— Србина . . . да!

— Непријатеља нашег!

— Пријатеља нашег!

— Непријатеља Хрватске!

— Пријатеља Хрватске, који исто онако осећа за Хрватску, као и највећи Хрват.

— Доста! Престани! Доста сам чуо! — љућаше се Зорко.

На то уђе мала Јелка, сестра Зоркова и Златина, и паде у наручај Злати.

Злата седне на столицу и држаше Јелку, која јој се на крило наслонила и обгрлила ју.

— Срећна сам била, док бијах овако мала, — говораше Злата. — Бијах безбрижна и весела у крилу матере своје. А сад? Мајке немам, да јој јаде кажем.

Јелка плакаше и стискаше се уз своју сестру.

— Ни речи више да не чујем! хоћу да буде мир, — брецну се Зорко.

— Ја не могу мировати. Ти хоћеш да ме унесрећиш! — рече Злата.

— Још те један пут опомињем, да престанеш о томе. Ја знам шта радим. Радим оно, што је моја дужност, коју ми налаже идеја великог Хрватства. Јелка, ходи са мном! — рече Зорко, па узме Јелку за руку, отргне је с крила Златиног и оде с њоме.

Злата оста сама у соби, клонула је на столицу, премишљала дуго, па онда на један пут устаде и као у неком заносу и бунилу говораше сама себи:

— Моја срећа за мало трајаше. О, Милане! Тек што почех слободно у лице твоје гледати, већ те отргоше од мене. Разводијише нас . . . раздвојише срца наша баш у оном тренутку, када најчвршћи савез склопише. И не даду ми, да се с тобом састанем. Хоће да нас раставе за навек . . . О, боже! Ја ћу полудети! . . . по-

лудети! . . . Онда би ми дали за право, кад бих полудела! Онда би се смиловали. Онда би их победила. Ал' онда би доцве било, кад бих полудела . . . Полудела! А зар ја не бих могла полудети па опет оздравити?! Зар не бих могла?! . . . О Милане, ти си доказао, да ме волиш — доказао си мени и свима. А ја? Је сам ли ја доказала, да тебе тако исто волим, као ти мене? . . . О, јесам! Ево су сви то увидели, сви то знају — сви! Али шта ти мислиш о мени? Ти не знаш јаде моје — не видиш борбу моју, па и не познајеш величину моје љубави. Не знаш за овај пламен, која у срцу моме тако силно пламти. Ти лежиш на болничкој постељи, усамљен, остављен. Ти ме можда и осуђујеш, мислећи да сам те оставила — изневерила! О, Милане! Мене закључаше, да теби не одем. Закључаше ме међу ове зидове. —

Окрећући се по соби дође она међу тим до врата, ухвати за кваку и отвори их:

— Ха! отворена су! . . . Слободна сам. . . Идем . . . у болницу . . . Идем! — рече она и оде.

После неколико тренутака уђе у собу Магда собарица и зачуди се кад никога не нађе!

— Нема никог овде! — чуђаше се она. — Па ни госпођица Злата није ту! Сиротица, баш је несрећна! Већ два дана нити може да једе, нити што ради. А целу ноћ ни ока свела није. Сиротица! Разболеће се од туге и јада. Како ми је жао! Она је тако добра: тако блага, тако мила!.. А тај наш млади господин Зорко, баш је прави Зорко, јер готово увек у зору кући долази!... Он је тако досадан! Увек је напрасит... Па онда се увек препире и свађа о Србима. Све му Срби сметају, увек их грди, као да су то последњи људи на свету. О, боже мој!.. Та мој Јеврем, мој драги Јеврем, и он је Србин, — па како је добар, како је поштен! Он ме воли, па ће ме узети за жену. Да! узете ме за жену, па ћемо бити срећни. Он је пандур, а ја ћу бити онда госпођа пандуровица, или пандурица -- како ли се то каже? Како је боље: „пандуровица“ или „пандурица“? . . . Чекај . . . каже се: генерал —

генералица!.. Онда се мора казати: пандур — пандурица! Дакле: пандурица — то је боље!.. Ја ћу дакле бити госпођа пандурица! и то кроз две недеље. Да! Кад прођу још две недеље, онда ћемо се венчати. Попа Амброзије већ нас је један пут навестио у цркви. Каз'о је свима, да ћу се ја удати за Јеврема. О мој слатки Јеврем — и он је Србин! Па како га волим! Па како он мене воли, ма да сам Хрватица! —

На то уђе Зорко нагло у собу:

— Где је Злата? Камо је отишла? —
питаше он Магду.

— Не знам. Ја је нисам видела, —
одговори Магда.

— Куд је нестала? — рече Зорко и оде у другу собу да види, да није тамо.

— Боже мој! какав је то немир у овој кући. Томе је свему овај крив, овај убојица! — збораше Магда дигнувши пеницу и претећи према вратима, кроз која је Зорко отишао. — Па ни стари господин нема мира због њега.

Зорко се међу тим врати из друге собе и рече:

— Она је за цело отишла у болницу онеме несрећнику — онеме Србину.

Па за тим оде журно.

— О, сирота госпођица, моја добра госпођица! Љубав је мори... Љубав је вуче! — рече Магда, па и она оде.

Стари Станимир, кога мала Јелка вођаше за руку, уђе у собу :

— Децо моја, где сте? Злато! Зорко Зар нисте овде? Јелка, дете моје, има ли кога овде?

— Нема никога, — одговори Јелка, водећи свога слепога оца до наслоњаче, где он седне, питајући :

— Куда су отишли? —

— Не знам, — одговори Јелка.

— Злато, ћерко! где си? Ходи оцу своме! Ходи добра, ћерко моја!... О, боже, што си ми вид одузео, да не видим милог лица деце своје! Ево већ је шеста година, како ме очи изневерише. Шест година наскоро ће се навршити, како не видим рујне зоре ни сунашца, не видим бела света ни лица човечијег — не видим лица миле деце своје. О децо моја! и умрећу, а лица вам

видет' не ћу!... О, боже! је ли то твоја воља тако!...

Тако збораше Станимир тужая и невесео. Међу тим дође Минка, те му рече, да је Злата отишла у болницу, а Зорко да је одјурio за њом, да је натраг доведе.

Станимира потресе та вест, подиже се са свога седишта, као да хтеде поћи нагло некуда, но слепоћа му то не допушташе, и он клону опет на наслоњачу, уздишући :

— Ох, боже! О ћерко — Злато, дете моје! Какве муке тебе муче... Разумем... разумем! Твоје је срце увек осетљиво.

— А сад је подлегло осећајима својим, — примети Минка.

— Да!... Подлегло је...

— И нико је за то корети но може; па и ви је зацело нећете корети.

Не могу је корети. Не смем је корети, јер њена је љубав племенита.

— Природа је човеку у срце љубав усадила. То је закон природни.

— Тако је. То је закон природни, — прихвати Станимир. — Тешко ономе, који

не поштује закон тај! Онај је нечовек, несрећник! Ја то добро знам. И ја сам некад. . . . О, боже мој! Ал' што ме сада мучиш! Што ми мучиш дете моје, ћерку моју! Зар је тако морало бити?! За што си довео у искушење невино дете моје?!... Она није то заслужила . . . О сине, Зорко! ти си томе крив . . . Ти си узрок несрећни њеној. Проклета свађа, та шупља политика младога нараштаја нашег: свађа о народности, раздор међу једнокрвном браћом. . . . свађа,— она је свему крива. . . .

На то се отворише врата, и Зорко ступи унутра, вукући Злату за руку:

— Хтела је у болницу, а ја сам је стигао и натраг довео.

— Децо моја! Злато, кћери моја, — збораше Станимир кроз плач, дижући се са столице.

Злата му паде на груди и плакаше:

Опрости ми. Ја сам несрећна. Ја не господарим над собом више. Постадох робом својих осећаја. Опрости ми. . . .

— Опрштено ти је, кћери моја. Ја те и не кривим. Ја нисам тиран и не ћу тај да будем. Али свладај се, ћерко моја. Умири се. Твоја срећа није ишчезла. Бог ће дати, добри бог.

— Мили оче, ја не могу ово издржати. Мозак ме боли; тешки болови муче ми груди моје. Он ће умрети без мене, — говораше Злата, клекнувши код оца свога а очи јој гледаху укоченим погледом.

— Прибери се, драга Злато — рече Минка, ухвативши је за руку.

Злата одбије Минкину руку и скочи, те их све гледаше узвереним погледом и збораше као изван себе :

— Ја морам ићи тамо... да га уверим... Он лежи тамо сам... умире!.. Па без мене да умре... Да ме проклиње. А ви ме задржавате... не дате ми, да га уверим... да моја реч није била празна реч...

— Драга Злато, не очајавај. Он не ће умрети, — рече Минка приступивши Злати и ухвативши је за руку.

Злата одби њену руку и викну бесно :

— Даље од мене, душмани!...

Минка се трже од њеног гласа и погледа јој, и повуче се натраг.

— Боже! Крв се у мени слеђује. Злато, ћерко! ходи оцу своме! — рече Станимир уздрхталим гласом.

— Ја морам тамо где он лежи! Он ме зове... зар не чујете! Он умире, издише.. и мене зове. Зар не чујете!... Пустите ме! — збораше Злата раздражено, па се дохвати врата и истрча из себе.

Зорко одјури за њом.

— Како јој је глас чудноват. На један пут се сва променила! — рече Минка, па и она оде за Златом.

— Бедно дете моје — уздахну Станимир, клонувши у наслоњачи.

После кратког времена дотрча Магда и рече усплахирено.

— Госпођица Злата трчи улицом.... трчи, а људи кажу...

— Шта кажу људи? Говори! Шта кажу? — питаше Станимир уздрхтавши и дижући се са седишта.

— Кажу, да је полудела...

— Полудела ! Боже ! помози јој ! Спаси дете моје, Злату моју . . . Ћер моју ! — заваци Станмир и нагне према вратима, а мала Јелка ухвати га за руку и изведе из собе.

— Сирота госпођица . . . кажу да је полудела ! Зар она да полуди . . . добра моја госпођица ! — уздахну Магда, па и она оде.

IV.

КАЈАЊЕ

Злата сеђаше код свога гласовира и удараше снажно прстима, извађајући неправилне тонове. Лице јој беше бледо, поглед укочен, а коса у неред, расплетена и замршена пала по грудима и плећима.

Почела је свирати песму: „Ко је срце у те дирн'о“ — с почетка лепо и хармонично, но за тим на једном пређе у чудновату дисхармонију и удараше јако прстима, прелазаше целу скалу горе и доле. Па онда на један пут устане и стане скакати талшући рукама и говорећи сама себи :

— Право госпођице, . . . право ! . . . Ви красно свирате . . . ви сте права вештакиња . . . Красно, дивно, величанствено ! Штета што јавно пред публиком не покажете своју вештину ! . . . Заиста, велика штета ! Публика би вас обожавала, дивила

би вам се. Све би летело цвеће око вас из руку слушалаца! Па венци!... венци! Ни броја им се неби знало!.. Право!.. право!.. Фора! Још један пут!.. Фора! фора!...

Тапшаше она сама себи, клањајући се на све стране, па затим седне опет за гласовир и почне снажно ударати прстима, и извађаше поједине кратке одломке доста правилно; по том прелазаше она час у највише час у најдубље тонове, и најпосле сврши са највишим тоновима, ударивши јако прстима, па онда устаде и скакутајући стаде по ново тапшати, говорећи сама себи:

— Госпођице Злато, ја вам честитам! Дивно! изврсно! Ваша вештина усхићује, очарава... Живела! живела!

По том седне на фотељу и завали главу:

— Хахахаха! Живела! Право! живела!...

Клоне и лежећи мврпо ћуташе неко време. За тим се трже, прену као иза сна и опет поче:

— Шта сам ја оно хтела? Шта је

ово било?... Неки људи.... нешто су ми отели... ишчупали одавде...

И ту показа на срце и стеже груди рукама.

— О људи. људи?.... А шта су људи?... Створови, који дивних врлина имају!... Врлина! Хаха!... врлина!.. А страсти?... а слабости?... Хаха! Страсти, слабости! Ко за то пита! Ко о томе рачуна води!.. Хаха!... А осећаја?... а љубави? Хаха! Љубави!.. Ко за то још мари! хаха! Ах! и ја сам љубила... али...

Ту клоне и дремајући говораше даље непрекидаво:

— Врлине... љубав... страсти... слабости... чега има више у људи?... Чега!... Хаха! Чега?!... Ко за то пита!... Ко о... том... још... ра... чу... на... роди!.. Ха... ха... ха...

Ту заћута, заспавши у наслоњачи.

После неколико тренутика уђе Зорко лагано у собу, и спазивши је, где спава, застане.

— Спава! Већ ²толико дана и ноћи није спавал. Сад јој се ипак смиловао

сан Њу је памет оставила . . . полу-дела је! А ја сам томе крив — ја, брат њен! . . . О сестро, опрости ми! опрости! — — — Политика, хрватска политика! . . . родољубље! . . . идеја великог Хрватства! . . . племенска свађа у домовини Хрвата — то је узрок. О сестро, ти си жртва свега тога . . . Боже, смилуј се — избави сестру моју, поврати јој разум — разум јој поврати! . . .

Клекне пред Злату у даљини од два корака :

— Сестро, опрости ми опрости брату своме! . . .

— Ти ме волиш.. увек још — прошапута Злата кроз сан.

— О, јаднице! — уздахну Зорко.

— Милане, ти ме волиш . . . љубиш ме истинито, као и ја тебе — шапуташе Злата опет . . .

— Она сања, о њему сања. Она га воли, љуби. А ја хтедох да угушим љубав ту, и ето шта сам учинио. Ја сам убица среће њене.

— Кунем ти се животом својим. Ја

те нисам изневерила. Кунем ти се. Веруј кетви мојој! — говораше Злата у сну, и ту се диже и коракне према Зорку.

— Ох боже! — уздахну Зорко, прихвативши Златине руке, које му је пружи-
жила.

— Злато, сестро! — узвикну Зорко уздрхталим гласом.

— Ах! — цикну Злата отворивши очи и отргавши руке. — Ти! Убице! убице!

— Злато, сестро моја! — преклињаше Зорко, уставши.

— Убице! . . . ти! Јеси ли видио крв! — викаше она, и побегне у другу собу, од које беху врата отворена.

Зорко клоне у наслоњачу, где је Злата седела :

— Ја сам је унесрећио, ја брат њев!

— Крв. његова крв . . . овде је била на мојој руци. Ја сам га љубила, и он ми је оставио крв! . . . Овде на мојој руци била је његова крв, — говораше Злата у другој соби.

— Боже, смилуј се, спаси сестру моју!

— уздисаше Зорко.

— Он ме је љубио ; али крв — остала је на мојој руди ! Крв је истекла, и он је умро . . . Ал' не ! Он, није умро — нега су убили ! . . . убили ! — плакаше Злата.

— Она је себи уселила у главу, да је он умро од ране, коју му је моја рука задала . . . моја рука, да ! незнајући, да ће овака бити последица А он није умро. Жив је, и на скоро ће сасвим оздравити. Он — Милан њен. Нек' буде њен ! . . . Но шта да радим. Она држи да је он умро, а он је жив. Кад бих је уверио о томе, можда би дошла к себи, можда би јој боље било.

— Срце ! . . . То није ништа у свету . . . Да, у свету ! . . . А код људи ? . . . Код људи ! хаха ! Шта су људи ? . . . Колико људи има на свету ? . . . Колико ! . . . Боме врло мало ! . . . Има ли их барем толико, колико прстију на мојим рукама ? — говораше Злата, па подиже руке високо, бројећи прсте. — Један, два, три, четири, пет ! Охо, — пет ! . . . Пет људи, ал' прави људи на свету ! . . . Охо ! Готово да их има доста ! . . . Доста ! . . . Није доста ! . . . Има их ваљда више ? Ево

и друге руке! Један, два, три, четири, пет! Охо! Још пет!.. Па то је онда десет!... То је доста! То је много! Десет људи на овом свету, ал' прави људи!... Хаха!... Како је он био племенит! То је био човек! Па за то су га и убили, што је био човек. Ал' какав човек?! Таког нема више! Он је умро, па сад нема таквог више.

Зорко устане са фотеље и стане код врата од собе, у којој Злата беше:

— Ја ипак морам покушати. Злато, сестро, чуј брата свога! Опрости брату своме. Он није убио Милана твога. Милан је жив — оздравио је.

— Хаха! жив! Убицо! — викну Злата и полети на Зорка, који се уклони испред ње.

— Умири се, Злато! Милан није умро — он је жив.

Хаха! Жив или мртав! Ал' освета! освета! Убицо! — викаше она бесно и полети опет на Зорка.

На то уђе Минка, застане код врата и пружи Злати руку:

— Злато, шта радиш ?

Злата прихвати Минкиву руку, али је одмах и одбије, па побегне натраг у другу собу, вичући : „Освета ! освета !“

— Она је себи уселила у главу, да је Милан умро ; а он је жив. Но њу не може нико уверити о томе. Стално држи, да је он умро и о томе непрестано говори, — збораше Зорко Минци.

— Морали би је уверити, да је Милан жив и да је оздравио, — примети Минка.

— Ал' како да је уверимо ?

— Могли би Милана замолити, да дође овамо. Он је оздравио, и ја мислим, да би радо дошао, кад би га позвали.

— И ја сам помишљао на то ; али се бојим, да би је то изненадило, потресло јој живце још већма, па би онда могло још и горе бити.

— Ваља удесити тако, да је то не изненади. Треба је приправити, да га дочека.

— Ал' она не слуша никога, не верује никоме.

— Покушајмо ипак. Ја ћу вам помоћи.

— Па шта да радим ? Како да покушамо ? . .

— Напишите Милаву писмо. Молите га, нека заборави на оно, што је међу вама било, па нека дође овамо.

— Учинићу тако. Одмах ћу написати писмо, — рече Зорко и седне за сто, узевши перо, мастило и хартије, па почне писати.

Минка међу тим ступи на врата друге собе, у којој Злата беше, и покуша, да се разговара са Златом.

— Злато! — рече она.

— Шта хоћете? Ко сте ви? —

— Па ја сам Минка. Зар ме не познајеш!

— Кога тражите?

— Тебе тражим, драга Злато!

— Немам времена! Освета! освета!

Зорко доврши писмо, савије га у коверту, адресује и запечати, па удари прстом у звонце, које на столу беше, те Магда собарица дође и рече:

— Шта заповедате, господине?

— Однесите ово писмо господину Милану Данчићу.

— Господину Милану? — зачуди се
Магда.

— Да! господину Милану. Знате ли,
где је он?

— Знам.

— Однесите дакле и предајте му ово
писмо.

— На служби! — рече Магда, примив-
ши писмо, и оде.

— Освета! освета! Помоћ! да се ос-
ветим! — викаше Злата, па утрчи у
собу, где беху Зорко и Минка, и полети
бесно на Зорка. — Убицо! Јеси'л видео
крв!

Зорко се заклони са сто:

— Злато, сестро, опрости брату своме!

Злата стане, гледећи их обоје укоченим
погледом.

— Злато, драга Злато! — рече Минка,
пруживши јој руку.

Злата се рукује са Минком:

— Хаха! Шта желите?

— Злато! Ја сам ти донела поздрав.

— Хахаха — смејаше се Злата сулу-
дасто.

— Знам ко те је поздравио?

— Хахаха!

— Милан те је поздравио, — понови Минка.

— Хахаха! Освета! освета! — викаше Злата, одбивши Минкину руку, коју је дотле држала, и побегне у другу собу.

За тим настаде тишина. Минка и Зорко ћутаху, а и Злата беше Мирна у својој соби.

Станислав се појави на вратима, а вођаше га мала Јелка. За њима иђаше Иван.

— Боже, смилуј се! — уздахну Станислав, дошавши до наслоњаче и седнувши, — Како је болесници?

— Ништа се не мења. — рече Минка.

— Боже што си послао проклетство у кућу моју!

Хахаха! — зачу се Златин глас из друге собе.

— Боже, спаси је! — узвикну опет Станислав.

— Хахаха! Срце! Шта је срце!.. Ко то може казати?.. У њему живе осећаји — љубав!.. Љубав, да! А мржња? а

освета?.. Освета! освета! — викаше Злата у другој соби, уставши са дивана, на ком је лежала, и претећи песницама. За тим оде у дну собе, отвори мали орман, извади из њега неке хартије и бацаше их по соби. Међу тим спази мач и јатаган, који су на зиду висили, и загледа се у њих. — Ха! Освета освета! — викну она, дохвати јатаган са зида и дигне га у вис. — Крв! Освета! Крв! — Полети у другу собу, потегне јатаганом на Зорка. Минка цикне, а Зорко појури на врата, да побегне. У то се пред њим отворе врата, и Милан ступи у собу са завијеном руком.

Злата, спазивши Милана, испусти јатаган из руке и падне на под, онесвешћена.

Настаде немир и забуна.

Милан застане пренеражен:

— Дакле, истина је! — рече он и сагне се крај Злате и ухвати руку њену.

— Боже, дај ми вид за тренут само! — јецаше Станимиров глас.

— Злато! — рече Милан.

Злата лежаше мирно на поду, неотварајући очију.

— Злато! — рече опет Милан.

Она се почне кретати.

Минка и Иван приступе, те подигну Злату на фотељу. Милан и Минка седоше крај ње, држећи је за руке. Остали, осим Станимира, стајаху около и гледаху.

— Злато! — шапутаху Милан и Минка наизменце.

Злата отвори очи и гледаше зачуђено Милана и Минку.

— Злато! -- рече Минка и загрли је.

Злати ударише сузе на очи.

— Дошла је к себи, — рече Зорко.

— Боже, хвала ти, ! — уздахну Станимир. — Децо моја! Злато, кћери моја!

Злата прене и погледа у Станимира, дигне се и клекне пред њега, те савије руке око ногу његових, плачући.

Станимир јој прихвати руке :

— Устани ћерко моја!

Злата устане и падне своме оцу на груди, рекавши : „Опрости“ !

— Шта да опростим, ћерко? Опро-

штено ти је! — рече Станимир плачним гласом и пољуби Злату у чело.

Злата се опет спусти на колена пред Станимира, подиже очи и погледа у Милана, који крај ње стајаше, погледом, којим као да га је нешто молила.

Милан клекне поред ње пред Станимира и пољуби му десницу.

— Боже! поклони ми вид за тренутак само! — уздисаше Станимир.

— Ваш благослов!.. рече Милан, држећи Станимирову десницу.

Станимир положи руке на главу Златину и Миланову:

— Да сте благословени, децо мила! Боже! хвала ти на милости, којом усређујеш данас срца ова и окрепљаваш душу моју. Децо мила, да сте благословени! — говораше Станимир, па их прихвати за руке и они обоје устану и пољубе му десницу.

— Примите ме, да се радујем с вама, — рече Зорко, приступивши Милану и Злати, те се рукова с њима. — Заборавите што је било међу нама.

— Слога и љубав нека буду од сад с нама, — рече Милан.

— Слога и љубав! — потврди Зорко.

— Слога и љубав међу Хрватима и Србима! — кликну Минка, па притрчи Милацу и Злати и рукује се с њима.

— Живела слогa међу Хрватима и Србима! — прихвати Иван, па и он приступи Милану и Злати и поздрави се с њима.

У то се појави Јоја на вратима, скачући и певајући. Магда иђаше за њим вукући га за рукав патраг, да не уђе у собу. Но он се отргне и скакуташе по соби певајући :

Кад се сламке свежу,

Буде снажан сноп —

Тако ми је каз'о

Неки стари поп!

Хоп, хоп, сноп!

Хоп, хоп — поп!

За тим стане у крају собе и гледаше мирно и радознало.

— Драга децо моја! — збораше Станмир. — Сложни будите, поштујте се, јер у томе је срећа и напредак. Будите

постојани, мудри и разборити. Уздајте се у се. Не дајте се ничим завести, ничим заслепити. . .

— А а! А-а! — узвикну Јоја.

— Драги Јоја! — рече Станимир. — Ходи пријатељу своме! О, кад би ме ти сад могао разумети.

Јоја приђе Станимиру и положи своју руку на његово раме:

— Илирци! Илирци! — клицаше он.

— Да! Илирци! — прихвати Станимир. — Нас двојица бесмо главни покретачи Илирства. О Јоја, срећна времена беху тада! Не беше тада раздора међу Хрватима и Србима. Бесмо браћа, сложна браћа! Децо мила! Угледајте се на нас. Будите сложни. Поштујте се и љубите се! У љубави лежи срећа, у слози напредак. Хрвати и Срби, сложни будите — поштујте се! Децо мила! Добро запамтите ове моје речи. Данашње осећање и расположење душе ваше нека стално остане у грудима вашим. Поштујте се и љубите се. Хрвати и Срби потомци су једних праде-

дова. Хрвати и Срби су једнокрвна браћа.
Поштујте се — сложни будите!

Јоја стаде скакутати и певати!

Кад се сламке свежу,

Буде снажан сноп —

Тако ми је каз'о

Неки стари поп!

Хоп, хоп — поп!

Хоп, хоп — сноп!

Тако певајући и скачући оде он из
собе, а и Магда за њим.

— Право Јоја! Живела слога! — кли-
кну Иван. — Живели наши вереници, Ср-
бин и Хрватица, Милан и Злата!

— Они нек нам буду видљиви знак
слоге и љубави међу Хрватима и Србима,
— прихвати Минка.

— Живела слога! Живели вереници!
— кликнуше сви.

— Тако, децо моја! — рече Стани-
мир. — Сад вас радо слушам, кад тако го-
ворите и кад се не заносите лажним родо-
љубљем, које се оснива на раздору и мржњи,
но се одушевљавате узвишеном идејом
слоге, љубави и братства, која оплемењује

срце и душу и јача карактер и снагу на-
родву. Љубите се, сложви будите и по-
штујте се, јер у томе нам је спас!...
Сложни будите, и радите неуморно на томе,
да и све своје другаре одушевите том уз-
вишеном идејом, која једина само води
општој срећи и напретку. Радите, децо
моја, радите на томе, — осветлајте образ
очевима и дедовима својим: покажите, да
сте достојни синови славних предака сво-
јих!....

v.

ЊЕНА ИСПОВЕСТ

Прошло је неколико недеља. У кући слепога, али дичнога и мудрога старине Станимира Ивековића беху за то време двоји сватови. Његова красна ћерка Злата венчала се са дичним Србином Миланом Данчићем. А тако исто и његова собарица, Хрватица Магда, венчала се са изабраником свога срца, са Србином Јевремом.

Млада госпођа Злата са свим је здрава и увек весела. Од душевне болести лудила не беше на њој ни трага. У истини пак та болест није код ње ни пре постојала, она ју је само симулирала, да би тиме победила свога брата, младога занесењака Зорка Ивековића. То је знала њена другарица Минка, с којом се и договорила беше, да тако учини, те јој је ова и помагала у томе.

Једнога дана, кад сеђаху њих две са Миланом, исповеди Злата ту тајну своје драгоме мужу Милану, казавши му све, како је било : како је из љубави према њему начинила се лудом, те на тај начин победила своје противнике, који јој иначе неби никако допустили, да за њега пође. Казала је и то, како се са Минком најпре договорила била, како то да учини, и како јој је Минка у томе помагала, те су Зорка са свим победиле и довеле га биле до очајања, у коме је проклињао и себе и своје занесењачке идеје, те се излечио од њих и постао разборитим човеком и истинитим родољубом, те сад ради одушевљено за измирење Срба и Хрвата.

Са особитим задовољством, са усхићењем саслушао је Милан Златину исповест. Радовао се, јер је у томе видео јасну црту Златиног карактера, који се тим својим делом уздигао до савршеног узора, до идејала. Како је Злату дотле силно љубио, тако ју је сад још и више поштовао, управо обожавао — дивно јој се. Па и Минку је због тога јако поштовао,

изјавио јој је своју захвалност, што се као другарица према Злати показала тако племенита и узвишена, те много допринела срећном решењу њиховога брачног питања.

Ви сте учинили два племенита дела. — говораше он Минци. — Златину и моју љубав окитили сте венцем победе и успеха. Уништили сте у души Зорковој тешку заблуду, оно лажно родољубље, које води очитој пропасти, и упутили сте га на прави пут, којим треба сви Срби и Хрвати да иду, ако желе себи напретка, среће и спасења. Дичите се и поносити са таким делом. Ја желим да се све Српкиње и Хрватице у томе на вас угледају, те да сложено пораде, да се завађена браћа измире, сложе и уједине.

— То ће нам бити дужност, да на томе радимо, колико год лежи у нашим снагама, — рече Злата.

— Слога и братство Срба и Хрвата то ће нам бити од сад девиза! Радићемо на томе, где год можемо и колико год можемо, — прихвати Минка одушевљено.

— Створите коло таквих раденика, — збораше Милан. — Ја сам увек с вама, жељан, да вас попомоћем ! Створите коло, које ће озбиљно радити на измирењу, слози и братству Срба и Хрвата. Женски рад може у томе много користити, женска реч може у томе много одзива наћи !

* * *

После неколико дана беше у кући старине Станимира Ивековића свечана вечера, на којој беху дванаест женских, Српкиња и Хрватица, и дванаест мушких, Срба и Хрвата. Зорко и Милан у споразуму са Златом и Минком заједнички су позвали те госте.

Друштво беше сложено и једнодушно. Вечера прође у веселом и пријатељском разговору.

После вечере устаде Злата код стола и прозбори :

— Мили и драги моји гости ! Дозволите ми, да као домаћица кажем оно, ради чега смо се овде састали. Ми сви овде синови смо и кћери једних прадедова, једних

праотаца. По народности једно смо, један народ. Говоримо сви једним језиком, српским или хрватским, — једним истим језиком, који крстимо са два имена, за то, што се и као народ крстимо са два имена. Но на жалост баш то, што се као један народ крстимо са два имена, поделило нас је у два душманска табора, који на нашу несрећу хоће од једнога народа да начине два. И овако нас је мало, те смо слаби према огромним масама других народа, па ако се још будемо цепали и делили, биће нас онда још и мање и бићемо још и слабији. Жалосно је, али ми сви знамо, да је раздор између Хрвата и Срба због народности тако далеко дотерао, да је пренао већ у душманску мржњу. Омразила се браћа због имена толико, да су постала већ сами своји душмани. Ми то сви добро знамо, а знамо и то, чему то води; знамо да је то наша несрећа, а можда и пропаст. А кад то знамо, онда треба да се тргнемо, да размислимо шта радимо, те да се осветимо, — да се опаметимо, и да пружимо једни другима братску руку, да се изми-

римо, те да будемо један народ, као што и јесмо, и да у слози и љубави напредујемо; јер само у томе лежи наша срећа и наш спас! . . . Завађен је наш народ, завађена су рођена браћа, па треба да се измире. Метина, то није лако; по не ће бити баш ни тешко, ако будемо озбиљно за тим преинули. Треба само радити на томе. За то ја у овом маленом кругу нашем предлажем, да оснујемо друштво под именом „Братство Срба и Хрвата“. Томе друштву биће задаћа, да ради на измирењу и слози Срба и Хрвата. Чланови тога друштва, и женски и мушки, шириће своје друштво по свима крајевима нашег народа и проповедати слогу и братство. Предлажући вам то кличем: живело братство Срба и Хрвата!

Сви око стола одазваше се са бурним усклицима и одушевљеним одобравањем.

Милан устаде и рече:

— На предлог моје миле Злате изјављујем свечано, да се радујем, што је она тај предлог учинила. Ја се уписујем у то друштво и радићу неуморно на томе, да се оствари „Братство Срба и Хрвата.“

— Живео! — кликнуше сви.

— И ја сам члан тога друштва и радиху за остварање његове задаће, -- рече Мивка.

За тим изјавише сви једнодушно, да прихваћају Златин предлог и уписаху се за чланове друштва „Братство Срба и Хрвата.“

— Живели, децо мила! — збораше Сталимир. — Народ, који има такве синове и кћери, као што сте ви, драга децо моја, не може пропасти, но напротив мора напредовати и победити непријатеље своје. Слога и братство јесу велика сила, која је кадра савладати све неприлике, које се усупрот стављају. За то, децо моја, и ја, стар и изнемогао, кличем с вама заједно: Живело братство Срба и Хрвата! Живела слога!

У то се појави Јоја на вратима, уђе у собу и скакућући певаше:

Кад се сламке свежу,
Буде снажан снап, —
Тако ми је каз'о

Неки стари поп !

Хоп, хоп — сноп !

Хоп, хоп — поп !

— Живео, Јоја ! Живела слога Срба и Хрвата ! — кликнуше Зорко и Иван.

— Јоја, ходи овамо ! Седи до мене ! — рече Станимир.

Зорко и Злата наместише столицу и посадише Јоју крај стола до Станимира, те га понудише јелом и пићем.

Јоја гледаше друштво, мерећи их свем редом ; јео је и пио ; међу тим час по час певао је своју песму, лупкајући ногама о под, као да хтеде сам себи давати такт.

Зорко устане с чашом у руци и направи здравицу слози Срба и Хрвата, коју сви одушевљено прихвате и пропрате са песмом певајући :

Живела нам љубав братска,

Живела нам слога !

То су дари с неба дати,

Дари вишњег Бога !

Док је слоге међу нама,
Биће за нас среће, —
Дотле душман својом силом
Сломити нас не ће!

У слози ће отаџбина
Срећно да нам цвати, —
Љубимо се, браћо драга,
Срби и Хрвати!

толико да и мање осетљивом читаоцу сузе
на очи нагоне“ и т. д.

Цео роман изаћи ће у 16 до 20 све-
зака.

Цена је свесци само 10 пара дин. или
5 новчића.

Сваког *уторника, четвртка и суботе* из-
лази по једна свеска.

Књижари и препродавци добијају уоби-
чајени књижарски рабат.

Поруке из Србије шаљу се потписанима.

Књижара Браће Савића

БЕОГРАД.

НОВА ИЗДАЊА БРАЋЕ САВИЋА, БЕОГРАД

ИЗАШЛА ЈЕ ИЗ ШТАМПЕ 7. и 8. СВ.

„У ВРТЛОГУ“

ИЛИ

БЕРЛИНСКЕ ТАЈНЕ

роман

Фридриха Фридриха

у 15 СВЕЗАКА ПО 20 П. Д. ИЛИ 10 НОВЧИЋА.

Овај најновији роман ђенијалнога немачког романијера, преведен је досад не све модерне европске језике. Један немачки критичар вели за Фридриха: „Ако је и један од наших романијера позван да у својим делима заступа извесну тенденцију и да се истакне на површину, то је Фр. Фридрих. Он је то својим романима „у вртлогу“ и другима јасно показао. Фр. Фридрих је романијер, који не само што јако занима читаоца, него му у исто време казује све добре и рђаве стране друштва које описује. Читалац се тешко растаје с књигом, док је сву не прочита.“

Сваке недеље изаћи ће две до три све ске. За претплатнике је цена 3 дин. или фор. 1.50, а доцније биће цена 4 д. или 2фор.

НОВА ИЗДАЊА БРАЋЕ САВИЋА, БЕОГРАД.

ПАНСИОНАТКИЊЕ

ХУМОРЕСКА

ЕРНЕСТА ЕКШТАЈНА

ПРЕВЕЛА С НЕМАЧКОГ

Милена Николићева.

ЦЕЛА 50. ПР. ДИО. ИЛИ 25. НОВЧ.

Један београдски лист вели о овој књизи следеће :

Ернест Екштајн важи као један о првих немачких хумориста. То и сведочи она симпатија, које његове књиге налазе међу образованом немачком публиком. Сама „Пансионаткиња“ доживела је 29. издања, а то је понајбоља препорука за њу. Књижара Бр. Савића учинила је врло добро, што је ову књижицу издала, а преводитељи можемо само честитати на оваком лепом избору. Цена није велика и за то је сваки може набавити, који год жели, да неко време ужива у здравом хумору.

НОВА ИЗДАЊА БРАЋЕ САВИЋА, БЕОГРАД

Дата је у штампу и за који дан иза-
ћиће нова књига :

СЕЉАНКА

РОМАН

Јанка М. Веселиновића

Изаћиће 10 до 12 свезака по 20 пр. д.
или 10 нов. Ова цена је само за претпла-
тнике а доцније биће већа цена.

Овај роман који је изнео име Јан.
Веселиновића као једног од првих српских
приповедача, преведен је већ и на Фран-
цуски језик, а почет је и немачки превод.
Ово је најбоља препорука за вредност
ове књиге. Ми мислимо да ћемо учинити
услугу срп. књизи, што ће „Сељанка“ и
као цела књига угледати света. —

Сва наша издања могу се добити у
свима књижарама у Србији и Аустро-угар-
ској, а где нема, тамо шаљемо ми директно.

Примамо и поштанске марке.

Поруке из Србије ваља слати нама.

Књижара Браће Савића,

БЕОГРАД.

ПОДА НАСТАВА НА АЛЕКСАНДРА ПЕТРОВИЧА

УСТАВ ЈЕ У ШТАМПУ И ИЗ КОЈИ ДАН 1858.
У Београду, код М. Милошевића.

СЕЉАНКА

ROMAN

Јанка М. Милошевића

Наша је 10 до 12 евра по 20 рт. а
ки 10 нов. Ова дева је само за претња

каме а јошине бисе она нека

Овај роман који је писан пре 1858.

Писао га је један од најбољих српских
писатеља, а писан је у једном од најбољих

језика, а још је и некако у једном
језику, а још је и некако у једном

језику, а још је и некако у једном
језику, а још је и некако у једном

Овај роман који је писан пре 1858.

Писао га је један од најбољих српских
писатеља, а писан је у једном од најбољих

језика, а још је и некако у једном
језику, а још је и некако у једном

језику, а још је и некако у једном
језику, а још је и некако у једном

20 X 60

Поруџбине за наше књиге из Србије
ваља слати само

Књижари Браће Савића
Београд.

Поруџбине из Аустро-Угарске и дру-
гих земаља ваља слати само

Књижари Браће Савића
Земун.

МАГ

II 5017

194109189

COBISS